

JORDÁNSKO VE STÍNU NÁSIROVSKÉHO EGYPTA: ÉRA KRÁLE AL-ḤUSAJNA

JORDAN IN THE SHADOW OF NASSERIST EGYPT: RULE OF AL-ḤUSAIN

*Eduard Gombár*¹

Cílem této studie je analyzovat vnější faktory a mechanismy, jež vedly k destabilizaci jordánské monarchie v prvním období vlády krále al-Ḥusajna, jenž nastoupil na trůn v květnu 1953. Jordánsko se záhy dostalo do orbity arabské politiky, kterou formoval egyptský prezident ʿAbd an-Nāṣir po svržení monarchie. Ukončení britské okupace Egypta, suezská krize a válka v říjnu 1956, sjednocení Egypta a Sýrie v únoru 1958, jakož i svržení monarchie v Iráku v červenci 1958 inspirovaly jordánské politiky a důstojníky. O tom svědčila jordánská krize od propuštění generála Glubba z čela Arabské legie v březnu 1956, přes vytvoření levicové vlády v říjnu 1956 a pokusy o převrat v dubnu 1957. K další destabilizaci došlo v souvislosti s aktivizací palestinského národního hnutí a založením Organizace pro osvobození Palestiny v červnu 1964. Jordánsko bylo zataženo do šestidenní války v červnu 1967, jež skončila izraelskou okupací Západního břehu Jordánu. Radikální složky palestinského hnutí odporu vytvářením „státu ve státě“ ohrozily územní celistvost Jordánska i monarchii samotnou. Střet mezi palestinskými partyzány a jordánskou armádou vyvrcholil v jordánské občanské válce v září 1970 a v červenci 1971, jež skončila odchodem OOP do Libanonu. Hāšimovská monarchie obnovila svou plnou svrchovanost nad východním břehem Jordánu.

¹ Prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc., Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav Blízkého východu a Afriky, Praha 1, Celetná 20, eduard.gombar@ff.cuni.cz

Autor je historik Blízkého východu a mezinárodních vztahů, arabista, islamolog a diplomat. Absolvoval studium dějin-filozofie-arabštiny na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde je od roku 1977 akademickým pracovníkem, v letech 2004–14 byl ředitelem Ústavu Blízkého východu a Afriky. Od roku 2016 působí též na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze. Publikoval monografie *Revolučně demokratické strany na Blízkém východě* (1986), *Úvod do dějin islámských zemí* (1994), *Moderní dějiny islámských zemí* (1999), *Dramatický půlměsíc* (2001), *Kmeny a klany v arabské politice* (2004) *Kmeny a klany v arabském Maghribu* (2007), *Dějiny Egypta* (2009), *Dějiny Iráku* (2013) a *Dějiny Libye* (2015), připravuje *Dějiny Sýrie, Libanonu a Jordánska*.

Klíčová slova: Jordánské hášimovské království; král al-Husajn; Arabská legie; Organizace pro osvobození Palestiny; šestidenní válka 1967; jordánská občanská válka 1970–71

The aim of this article is analysis of external factors that led to destabilization of Jordan monarchy in the first period of rule of king al-Ḥusain, who was crowned in May 1953. Jordan soon became involved into the Arab politics, which was formulated by Egyptian president 'Abd al-Nāṣir after overthrow of monarchy. Termination of British occupation of Egypt, Suez crisis and war in October 1956, union of Egypt with Syria in February 1958, and overthrow of Iraqi monarchy in June 1958 inspired Jordanian politicians and army officers. Jordanian crisis began after dismissal of General Glubb from Arab Legion in March 1956. It continued with creation of leftist government in October 1956 and unsuccessful military coup in April 1957. Another destabilization of Jordan kingdom was connected with activation of Palestinian national movement and establishment of Palestinian Liberation Organization in June 1964. Jordan was involved into the Six-Day War in June 1967, which resulted in Israeli occupation of West bank of Jordan. Radical elements of Palestinian resistance movement menaced Jordanian territorial integrity by creating a "state in the state". Confrontation between Palestinian *fedayeens* and Jordanian army culminated in Jordanian civil war in September 1970 and July 1971. After PLO moved to Lebanon, Hashemite Kingdom of Jordan restored its full sovereignty over the eastern bank of river Jordan.

Key words: Hashemite Kingdom of Jordan; King Hussein; Arab Legion; Palestine Liberation Organization; Six-Day War 1967; Jordanian Civil War 1970–71

JEL: F51, Y80

1 Úvod

Území východně od řeky Jordán zdánlivě nemělo předpoklady k vytvoření samostatného státního útvaru. Jeho strategická poloha, zpočátku zejména bránící wahhábovské expanzi z Arabského poloostrova, však tuto situaci změnila. Příležitosti se chopil hášimovský emír 'Abdallāh, druhorozený syn mekkánského šarīfa al-Ḥusajna II., a za britské podpory budoval Zajordánský emírát jako základnu pro své další ambice vyjádřené v neúspěšném projektu Velké Sýrie. Při formování jordánské státnosti sehrála významnou roli Arabská legie, jež se stala nejkvalitnějším arabským vojenským útvarem a svůj potenciál prokázala v britsko-irácké válce a při syrsko-libanonském tažení v roce 1941. Zajordánský emír dovedl z této angažovanosti na straně Britů vytěžit politický kapitál, získat formální nezávislost a královský titul. Kontroverzní angažovanost krále 'Abdallāha v palestinské otázce, která vyvrcholila v dubnu 1950 anexí Západního břehu řeky Jordán a východního Jeruzaléma a vyhlášením Jordánského hášimovského království, vedla k úspěšnému atentátu na krále v pátek 20. července 1951 před vchodem do mešity al-Aqṣā v Jeruzalémě.

Přestože se ʿAbdallāh dlouho netěšil z plodů svého politického úsilí, vytvořil předpoklady pro rozvoj jordánské státnosti (Gombár, 2018).

Cílem této studie je analyzovat vnější faktory a mechanismy, jež vedly k destabilizaci jordánské monarchie v prvním období vlády krále al-Ḥusajna v letech 1953–1971. Při zpracování tématu byly použity standardní metody historické práce založené na chronologickém a částečně věcném přístupu.

2 POČÁTKY VLÁDY KRÁLE AL-ḤUSAJNA

Po atentátu na krále ʿAbdallāha I. nastoupil na jordánský trůn jeho nejstarší syn král Ṭalāl bin ʿAbdallāh (1909–1972). Byl vlastencem známým svými protibritskými postoji a zároveň proslul svými konflikty s otcem. Údajně trpěl schizofrenií a v době otcovy smrti byl na léčení ve Švýcarsku. Britové upřednostňovali neoblíbeného druhého ʿAbdallāhova syna prince Nājifa (1914–1983), nicméně americká diplomacie se postavila za Ṭalāla. Po svém návratu do ʿAmmānu byl 6. září 1951 korunován. Funkci premiéra zastával zkušený politik palestinského původu Tawfiq Abū al-Hudā (1895–1956). Dne 6. února 1952 vstoupila v platnost nová liberální Ústava, která posilovala roli Parlamentu (*Madžlis al-umma*), složeného ze Senátu (*Madžlis al-aʿjān*) a Poslanecké sněmovny (*Madžlis an-nuwwāb*). Vzhledem ke zhoršujícímu se zdravotnímu stavu byl však král Ṭalāl dne 11. srpna 1952 sesazen z trůnu ve prospěch svého nejstaršího syna al-Ḥusajna. Poté se uchýlil do Istanbulu, kde také zemřel (Sorby 2005, s. 118; Lunt 1989, s. 6–15).

Král al-Ḥusajn bin Ṭalāl (1935–1999, vládl 1953–1999) se narodil 14. listopadu 1935 v ʿAmmānu. Vzdělání získal na Victoria College v egyptské Alexandrii, na Harrow School v Londýně a na Královské vojenské akademii v Sandhurstu. Dne 20. července 1951 byl přítomen atentátu na svého děda krále ʿAbdallāha I. a sám byl zasažen kulkou, která se však smekla po medaili na jeho uniformě. Vlády se ujal 2. května 1953, když dovršil věk 18 let podle muslimského kalendáře. Nový král byl obratným, pružným a moderním politikem, osobně statečným, jenž holdoval rychlým autům a letadlům. Byl skvělý diplomat, schopný získávat si přátele, skromný a neokázalý, podařilo se mu zajistit si respekt mezi beduínskými kmeny, jež zůstávaly věrnou oporou monarchie. Podobně jako jeho děd věřil ve zvláštní poslání dynastie Hāšimovců (Salibi 1993, s. 177–182). Byl celkem postupně čtyřikrát ženatý a měl jedenáct dětí. První manželkou byla v letech 1955–1957 vzdělaná sestřenic princezna Díná bint ʿAbd al-Ḥamīd (*1929). V letech 1961–1972 byla druhou manželkou Angličanka Antoinette Avril Gardiner (princezna Munā al-Ḥusajn, *1941). Další manželka ʿAlījāʾ Bahāʾ ad-Dīn Ṭūqān (1948–1977) zahynula při letecké nehodě a čtvrtou manželkou se roku 1978 stala královna vdova Nūr al-Ḥusajn (Līzā Nadžīb al-Ḥalabī, *1951). Následníkem trůnu byl až do roku 1962 jmenován králův mladší bratr princ Muḥammad bin Ṭalāl (*1940).

První vládu sestavil králův přítel Fawzī al-Mulqī (1910–1962), původem z Irbidu, jenž se pokusil o liberální reformy. Od 30. let až do roku 1958 však jordánským vládám dominovaly nadále čtyři konzervativní politické osobnosti. Ibrāhīm Hāšim (1878–1958), Samīr ar-Rfīā'ī (1901–1965) a Tawfiq Abū al-Hudā byli palestinského původu, zatímco Sa'īd Paša al-Mufīī (1898–1989) byl vůdcem čerkeské komunity.

Al-Ḥusajnovy pokusy o liberalizaci selhávaly, neboť byly omezeny na úzký okruh profesionálních politiků. V této době se formovaly hlavní fundamentalistické i sekulární politické strany. Muslimské bratrstvo (*Džam'īyat al-ichwān al-muslimīn*), jež uznávalo legitimitu hāšimovské dynastie, bylo registrováno roku 1946 jako „dobročinná společnost“ a roku 1953 jako „organizovaná skupina“. Islámská fundamentalistická Strana islámského osvobození (*Ḥizb at-taḥrīr al-islāmī*), založená v Jeruzalémě v roce 1953, působila především mezi Palestinci na území Jordánska (Gombár 2002, s. 88–90). V roce 1948 byla založena Jordánská komunistická strana (*Al-ḥizb aš-šujū'ī al-urdunnī*), do níž v červnu 1951 vstoupili palestínští komunisté za Západního břehu. Generálním tajemníkem se stal Fu'ād Naṣṣār (1914–1976) z Nazaretu, jenž byl záhy až do roku 1956 vězněm. Komunisté do voleb kandidovali pod názvem Národní fronta (*Al-džabha al-waṭanīya*). Již v roce 1951 nezávislý poslanec 'Abdallāh ar-Rimāwī (1920–1980), původem z vesnice z okolí Rāmallāhu, založil v Karaku jordánskou odnož Socialistické strany arabské obrody (Baas, *Ḥizb al-ba'th al-'arabī al-ištirākī*). Vlastenecký politik Sulajmān Paša an-Nābulusī (1908–1976) pocházel z as-Saltu, vystudoval práva na Americké univerzitě v Bejrútu a zapojil se do státní administrativy jako ministr a velvyslanec v Londýně. V létě 1954 založil Národní socialistickou stranu (*Al-ḥizb al-waṭanī al-ištirākī*) a stanul v jejím čele. Opoziční strany požadovaly zrušení britsko-zajordánské spojenecké smlouvy z března 1948, odchod britských vojsk a hospodářské reformy.

Většina Palestinců, kteří se stali jordánskými občany, se odmítala vzdát své palestinské identity. Mladší generace Palestinců navíc považovaly monarchii za anachronismus. Oficiální palestinská reprezentace byla úzce vázána na Ligu arabských států se sídlem v Káhiře. V čele Nejvyššího arabského výboru (*Al-ladžna al-'arabīya al-'uljā*) stál nadále neblaze proslulý velký jeruzalémský *muftí* Ḥādždž Amīn al-Ḥusajnī (1897–1974), jenž zdůrazňoval, že „*Nejvyšší arabský výbor je jediným zákonným představitelem palestinského lidu*“ (Shemesh 1988, s. 28), a vysílal své zástupce na Valná shromáždění OSN. Po nepřátelské kampani v egyptském tisku se v srpnu 1959 rozhodl odejít z Káhiry do exilu v Libanonu. Jeho stoupenci neuznávali ani stát Izrael, ani Jordánské království a požadovali nezávislý palestinský stát v hranicích bývalého britského mandátu. Nezávisle na oficiální palestinské reprezentaci se postupně formovalo palestinské hnutí odporu. Na předválečnou panarabskou Ligu národní akce navázalo Hnutí arabských nacionalistů (*Ḥarakat*

al-qawmījīn al-'arab), jež založil absolvent Americké univerzity v Bejrútu Dr. Džúrdž (George) Ĥabaš (1926–2008), přezdívaný „al-Ĥakīm“ (lékař), původem z řeckoortodoxní rodiny z Lyddy. Útok izraelské armády na vesnici Qibja, kde bylo 14. října 1953 zabito 53 vesničanů včetně žen a dětí, vyvolal v zemi vlnu protestů a demonstrací a odhalil neúčinnost britsko-zajordánské spojenecké smlouvy.

Nespokojenost rostla i v jordánské armádě, neboť arabští důstojníci nesli s nelibostí britské vrchní velení. Velkou inspirací republikánské části důstojnického sboru byly čtyři syrské převraty v březnu, srpnu a prosinci 1949 a listopadu 1951. Svržení egyptské monarchie hnutím Svobodných důstojníků v červenci 1952 a zejména požadavek evakuace britské armády z Egypta se setkaly u jordánských důstojníků se značným ohlasem. V Jordánsku se formovala organizace Svobodných důstojníků podle egyptského vzoru, jež požadovala „*arabizaci*“ (*ta'rīb*) důstojnického sboru. Britsko-egyptská smlouva o evakuaci vojenské základny v Suezú z října 1954 vedla ke zvýšení strategického významu Jordánska pro zachování britské přítomnosti na Blízkém východě. Britové udržovali své základny v 'Ammānu a Mazraqu a prostřednictvím britských důstojníků kontrolovali též Arabskou legii.

3 JORDÁNSKÁ KRIZE 1955–1958

Britská přítomnost v Jordánsku se ve světle vývoje v Egyptě jevila jako anachronismus. Pokus o vytvoření Bagdádského paktu (Irák, Turecko, Velká Británie, Pákistán a Írán) v lednu a únoru 1955 se setkal s ostrým nesouhlasem arabských nacionalistů (Gombár – Pecha 2013, s. 442–444; Hurewitz 1956, s. 390–391; *Dokumenty* 1963, s. 208–210). Král al-Ĥusajn se ocitl v obtížné pozici a váhal, zda má vstoupit do Bagdádského paktu. Jako Ĥāšimovec inklinoval ke svým bratrancům v Bagdádu, nemohl si však zároveň proti sobě popudit egyptského vůdce Gamála 'Abd an-Nāšira (1918–1970). Britové, kteří podmiňovali jakoukoli finanční podporu právě vstupem Jordánska do paktu, poslali koncem května do 'Ammānu na jednání s králem al-Ĥusajnem náčelníka imperiálního generálního štábu generála sira Geralda Tempera (1898–1979), jež vysoce hodnotil roli generála Glubba (Wróblewski 2018, s. 49–50). Generál Temper přijel do 'Ammānu znovu v prosinci a Egyptané tam ve stejnou dobu vyslali maršála 'Abd al-Ĥakīma 'Āmira (1919–1967) a plukovníka Anwara as-Sādāta (1918–1981) (Dann 1989, s. 27). Když byla 15. prosince 1955 jmenována nová vláda, v jejímž čele stanul přívrženec Bagdádského paktu generál Hazzā' Barakāt al-Madžālī (1917–1960), následovaly násilné protimonarchistické demonstrace. Ty byly sice razantně potlačeny Arabskou legií, probritská vláda však musela podat demisi. Král al-Ĥusajn informoval britského velvyslance, že za stávajících okolností je vstup Jordánska do Bagdádského paktu nemožný.

Král al-Ĥusajn se nakonec rozhodl obětovat britského generála. Dne 1. března 1956 byl generál John Bagot Glubb (1897–1986) zbaven velení Arabské legie (*Al-*

fajlaq al-'arabī, Al-džajš al-'arabī, Arab Legion) a vyhoštěn ze země společně s dalšími britskými důstojníky.² Novým velitelem byl dočasně jmenován generál 'Abd al-Qādir Paša al-Džundī. Arabská legie se transformovala v Jordánské ozbrojené síly (*Al-quwwāt al-musallaha al-urdunnīja*), přičemž policejní síly z ní byly vyčleněny. Byla prohloubena „*arabizace*“ důstojnického sboru, která upřednostňovala vzdělané nacionalistické důstojníky pocházející z měst (*ḥaḍarī*), zatímco beduínské důstojníky (*badawī*) se ocitli na vedlejší koleji. To způsobovalo napětí mezi oběma důstojnickými skupinami. Náčelníkem generálního štábu se 24. května 1956 stal generál 'Aī Paša Abū Nawwār (1925–1991). Pocházel z prominentního klanu z města as-Salt, jeho matka byla čerkeského původu. Od roku 1946 byl důstojníkem Arabské legie, v letech 1952–1955 působil jako vojenský přidělenec v Paříži a poté se stal pobočníkem krále. Britové tento vývoj nesli se značnou nelibostí. Egypt, Sýrie a Saúdská Arábie nabídly Jordánsku finanční pomoc ve výši britské pomoci. Král al-Ḥusajn však začal zároveň sondovat, zda by Spojené státy nemohly poskytnout Jordánsku vojenskou pomoc namísto Velké Británie. Američané však zůstávali pasivní, neboť považovali Jordánsko za britský protektorát.

Zanedlouho po propuštění Glubba král al-Ḥusajn rozpustil parlament a vyhlásil svobodné parlamentní volby. Fakticky byly legalizovány opoziční strany: Národní socialistická strana, jordánská strana Baas i Jordánská komunistická strana pod názvem Národní fronta. Volby se konaly 21. října 1956 v době, kdy vrcholila suezská krize v Egyptě. Opozice zvítězila, neboť do 40členného parlamentu (po 20 křeslech za východní a západní břeh Jordánu) bylo zvoleno 11 národních socialistů, 4 muslimští bratři, 3 komunisté, 2 baasisté a 1 islámský fundamentalista. K nim se připojili ještě dva „*nezavislí*“ poslanci.

Dne 27. října 1956 Sulajmān an-Nābulusī sestavil novou vládu, v níž ar-Rimāwī zaujal post ministra zahraničních věcí a ministrem zemědělství se stal komunist z Nābulusu 'Abd al-Qādir as-Šālih. Dva dny po vzniku nové jordánské vlády vypukla suezská válka.³ Král al-Ḥusajn sympatizoval s Egyptem a na jordánském teritoriu byly rozmístěny syrské, irácké a saúdské jednotky v Irbidu, u ropné stanice H-3 a v 'Aqabě. Britové se zavázali, že útoky proti Egyptu nepovedou z britských základů v Jordánsku. Premiér an-Nābulusī se 27. listopadu vyslovil pro vojenskou spolupráci s Egyptem a Sýrií (Wanner 2011, s. 76).

² Arabská legie byla založena roku 1923 pod velením britských důstojníků. Roku 1939 se velitelem stal generál J. B- Glubb (Gombár 2018, s. 281–283).

³ Suezská válka byla zahájena 29. října 1956 izraelským útokem na Egypt, po němž následovaly britsko-francouzské letecké útoky a pozemní operace. Negativní postoj Spojených států a Sovětského svazu způsobil zastavení operace (Bareš – Veselý – Gombár 2009, s. 573–584).

Americká reakce v podobě Eisenhowerovy doktríny z 5. ledna 1957⁴ napomohla králi al-Ḥusajnovi řešit složitou vnitropolitickou situaci ve svůj prospěch. Dne 13. března 1957 byla jednostranně ukončena platnost britsko-jordánské smlouvy. Od této chvíle se však cesty krále a vlády rozcházely. Zatímco král chtěl zachovat pevný a na Západ orientovaný nezávislý stát, an-Nābulusīho stoupanci viděli perspektivu v úzkém spojení s panarabským ‘Abd an-Nāširem, přičemž králi měly zůstat pouze reprezentativní funkce. Král al-Ḥusajn zahájil protiútok veřejným odsouzením komunismu. An-Nābulusī však králův tah nepostřehl, neboť se považoval za arabského nacionalistu. Poté, co jordánský velvyslanec v Damašku 25. března prohlásil, že Jordánsko „*se těší na návrat do své vlasti Sýrie*“ (Dann 1989, s. 50), ministr zahraničí ar-Rimāwī vzkázal do Káhiry, že odmítá Eisenhowerovu doktrínu, a premiér an-Nābulusī oznámil, že vláda hodlá uznat Čínskou lidovou republiku a navázat diplomatické vztahy se Sovětským svazem, rozhodl se král k akci. Dne 10. dubna 1957 donutil vládu an-Nābulusīho k demisi. Král pověřil umírněného národního socialistu ‘Abd al-Ḥaīma an-Nimra (1895–1966) sestavením nové vlády, v níž se stal ministrem zahraničí baasista Munīf ar-Razāáz (1919–1984). Vládla pouhé tři dny.

Krise mezitím kulminovala. Pád an-Nābulusīho vlády se stal signálem pro nacionalistické důstojníky jordánské armády. Dne 13. dubna 1957 se údajně generál ‘Alí Abū Nawwār postavil do čela neúspěšného pokusu o převrat. Král al-Ḥusajn se razantně opřel o podporu loajálních beduínských důstojníků a čerkeskou osobní gardu, jež začal stahovat do ‘Ammānu. Generál Abū Nawwār se pokusil ovládnout armádní tábor az-Zarqā’, odkud se chystal pochod dvou praporů na ‘Ammān. Král se osobně vydal do tábora, kde promlouval k vojákům. Po svém návratu do hlavního města donutil Abū Nawwāra k odchodu ze země. Ten přes Sýrii emigroval do Egypta, kde zůstal 10 let. Vzápětí uprchl exministr ar-Rimāwī, jakož i Abū Nawwārův nástupce generál Saltī ‘Aī al-Ḥijjārī. An-Nimrova vláda padla (Wanner 2011, s. 80–82).

Novým náčelníkem generálního štábu byl jmenován představitel beduínské frakce důstojníků generál Ḥābis al-Madžālī (1914–2001), od roku 1965 maršál. Král al-Ḥusajn svou obratnou diplomacií získal jednoznačnou podporu Saúdské Arábie i Spojených států, kde Bílý dům 27. dubna 1957 prohlásil, že „*nezávislost a celistvost Jordánska je životně důležitá*“ pro americké zájmy (Dann 1989, s. 62), přestože Jordánsko nepřijalo Eisenhowerovu doktrínu. Opoziční síly do Nābulusu svolaly na protest Národní kongres (*Al-mu’tamar al-waṭanī*), jenž podpořil myšlenku federace Jordánska se Sýrií a Egyptem a vyzval ke generální stávce. Následovaly demonstrace

⁴ Eisenhowerova doktrína poskytovala americkou finanční a vojenskou pomoc zemím Blízkého východu ohroženým šířením komunismu a panarabismu. Byla použita zejména během občanské války v Libanonu, kde se 15. července 1958 vylodila americká námořní pěchota.

v 'Ammānu a na Západním břehu. Dne 25. dubna 1957 byl vyhlášen výjimečný stav (*idāra 'urfīja*) a rozpuštěny všechny politické strany.

V důsledku dubnové krize Spojené státy v Jordánsku evidentně převzaly roli Velké Británie, jejíž poslední jednotky odešly ze země 6. července 1957. Americký Smíšený blízkovýchodní plánovací výbor (*Joint Middle East Planning Committee*), který dbal na uplatňování Eisenhowerovy doktríny, dospěl k závěru, že případné svržení al-Ḥusajna v důsledku egyptské a syrské podvratné činnosti by mohlo přivést Jordánsko pod komunistickou kontrolu, což by mimořádně poškodilo americké zájmy. V případě domácí podvratné činnosti je třeba pomoci současným vládám v Jordánsku a Libanonu, přičemž v Libanonu by zasáhly americké jednotky a v Jordánsku jednotky britské (Dann 1989, s. 83–84). Král stabilizoval vnitropolitickou situaci pomocí vojenské vlády. V červnu 1957 byla odhalena údajná angažovanost egyptského vojenského přídelence v 'Ammānu v pokusu „zavraždit členy královské rodiny a prominentní členy vlády.“ Egyptsko-jordánské vztahy se poté ocitly na bodě mrazu a na obou stranách se rozvinula propagandistická kampaň. V říjnu 1957 byly v 'Ammānu vyneseny relativně mírné rozsudky vojenského tribunálu nad účastníky dubnového pokusu o převrat, kteří údajně „plánovali donutit krále k abdikaci a zavraždit ho, pokud by odmítl“ (Dann 1989, s. 62).

V reakci na vznik Sjednocené arabské republiky mezi Sýrií a Egyptem byla z iniciativy krále al-Ḥusajna 14. února 1958 založena Arabská federace (*Al-itḥhād al-'arabī*) mezi Irákem a Jordánskem, která navazovala na „velkou arabskou revoluci“ (z roku 1916), jejíž věčné historické poslání zdědili synové a vnuci ḥidžázského krále al-Ḥusajna bin 'Alīho (Chūrī 1988, s. 381). Počátkem června 1958 však došlo k další krizi, když byly odhaleny přípravy vojenského převratu pod vedením plukovníka Maḥmūda ar-Rusana, který byl v kontaktu s plukovníkem 'Abd al-Hamīdem as-Sarrādžem (1925–2013) v Damašku. Král al-Ḥusajn měl být zavražděn ve svém paláci. Měla být vyhlášena republika a Jordánsko mělo vstoupit do Sjednocené arabské republiky. Král al-Ḥusajn požádal iráckou vládu o vojenskou pomoc, která však vyústila v iráckou revoluci (Gombár – Pecha 2013, s. 463–467). Dne 14. července 1958 při převratu v Bagdádu byli zavražděni též jordánští členové federální vlády Ibrāhīm Hāšim a Sulajmān Paša Ṭūqān (1893–1958). Málokdo věřil, že hāšimovský režim

v Jordánsku má naději na přežití. Král al-Ḥusajn se však okamžitě obrátil se žádostí o pomoc na americké a britské představitele. Dva prapory britských parašutistů byly 17. července rozmístěny na strategických místech v 'Ammānu a zůstaly v zemi tři měsíce.

4 JORDÁNSKO V LETECH 1958–1967

Král al-Ḥusajn se uvnitř země mohl opírat zejména o představitele paláce a zajordánských politických kruhů. Vlivnou probritskou skupinu tvořila královna matka Zajn aš-Šaraf (1916–1994), její bratr *šarīf* Nāšir bin Džamīl (1927–1979), Hazzāʿ Barakāt al-Madžālī a jeho bratranec generál Ḥābis al-Madžālī. Na Spojené státy se orientoval politik a několikanásobný premiér Samīr ar-Rifāʿī, generál Šādiq aš-Šaraʿ a zástupce náčelníka generálního štábu generál ʿĀkif bin Fājiz, syn Šajcha Mithqāla Paši bin Fājiz (1885–1967), náčelníka kmene Banū Šachr (Sorby 2018, s. 116, 123). Král ve své politice obětoval liberalizaci ve prospěch bezpečnosti a stability své chudé země. Mimořádný stav zůstal v platnosti, politické strany byly nadále zakázány.

Po červencové krizi 1958 byla v ʿAmmānu umístěna zvláštní delegace OSN v čele s italským diplomatem Pierem Pasquale Spinellim (1902–1983), která měla dohlížet na stabilitu v oblasti. Britské jednotky se stáhly 2. listopadu 1958. Bezpečnostní situace monarchie i její pozice v arabském světě však zůstávala vratká. K prvnímu incidentu došlo již 10. listopadu 1958, když bylo letadlo pilotované králem při přeletu nad Sýrií donuceno vrátit se do ʿAmmānu.

Král al-Ḥusajn se snažil vylepšit svou mezinárodně politickou pozici sedmítýdenní cestou do zahraničí, zahájenou počátkem března. První návštěva se uskutečnila na Tchaj-wanu, odkud pokračoval do Spojených států, kde byl 25. března přijat prezidentem Eisenhowerem. V polovině dubna navštívil Londýn a pak putoval do Španělska, Maroka, Turecka, Íránu, Etiopie, Keni, Ghany a Guiney (Sorby 2018, s. 119–122). Do ʿAmmānu se vrátil 2. května. Během královny nepřítomnosti došlo k protimonarchistickému spiknutí důstojníků v čele s generálem Šādiqem aš-Šaraʿ. Generál byl odsouzen k smrti, jeho trest však byl změněn na doživotí. Palác poté uvažoval o vojenské intervenci v Jordánsku a Sýrii, avšak těmto úvahám se z britské ani americké strany nedostalo podpory. Dne 29. srpna 1960 podlehl atentátu premiér Hazzāʿ al-Madžālī, považovaný za přívržence Bagdádského paktu. Výbuch časované nálože v psacím stole ho pohřbil v jeho úřadě společně s jedenácti vládními úředníky. Podezření padlo na palestinské aktivisty inspirované ze Sýrie.

V zahraniční politice zprvu dominovalo napětí s nāširovským Egyptem. Král al-Ḥusajn jako vůbec první arabský politik zaútočil 3. října 1960 na Valném zasedání OSN proti nāširovské Sjednocené arabské republice, již obvinil ze snahy „*ovládnout naši část světa*“ (Dann 1989, s. 112). Když Kennedyho administrativa, která nevěnovala problematice Blízkému východu zvláštní pozornost, začala přehodnocovat americké postoje k ʿAbd an-Nāširovi, král al-Ḥusajn začal počátkem roku 1961 usilovat o zlepšení vztahů s egyptským prezidentem. Nebylo ovšem překvapením, že král al-Ḥusajn okamžitě po převratu v Sýrii z 28. září 1961 podpořil nový

„separatistický režim“, jenž odtrhl Sýrii od náširovské Sjednocené arabské republiky. Teprve obnovení syrské nezávislosti znamenalo konec bezpečnostní hrozby ze severu.

Přestože se v říjnu 1961 konaly parlamentní volby do rozšířené 60členné sněmovny (po 30 křeslech za východní a západní břeh Jordánu), jordánská monarchie zůstávala autoritativním státem. Politické strany byly nadále zakázány. Nástup vlády Wašfiho at-Talla (1919–1971), jmenované 28. ledna 1962, znamenal počátek „moderního Jordánska“. At-Tall pocházel z Irbidu, byl absolventem Americké univerzity v Bejrútu. Proslul jako kompetentní, neúplatný a odvážný administrátor a diplomat, od prosince 1960 byl velvyslancem v Bagdádu (Robins 2004, s. 106–111). V jeho nové vládě nebyl žádný z bývalých ministrů. Premiér zahájil sérii administrativních reforem, přičemž hospodářská prosperita se stala prioritou. Země nebyla bohatá, od počátku 60. let však zažívala skromný, ale stabilní růst. Páteř ekonomiky tvořila těžba potaše a fosfátů, jakož i stavebnictví. V roce 1961 byla otevřena rafinérie poblíž města az-Zarqā'. Úspory Palestinců z oblasti Zálivu vyvolaly stavební boom v 'Ammānu a Jeruzalémě. Všeobecnou prosperitu posilovaly příjmy z turistiky do Svatých míst a archeologických památek v Petře. V 'Ammānu byla v roce 1962 založena Jordánská univerzita (*Al-džāmi'a al-urdunīja*), která se brzy prosadila mezi nejlepší univerzity na Blízkém východě. Sociálně slabé ovšem zůstávalo obyvatelstvo palestinských uprchlických táborů, masy nezaměstnaných ve městech a kočovní beduíni. Jordánsko bylo silně závislé na americké finanční pomoci pravidelně poskytované od roku 1957, jejíž oficiální část dosahovala výše 50 mil. USD ročně.

Jordánský král al-Ḥusajn se stal v této době pověstný svým velkorysým přístupem k oponentům. K první rozsáhlé amnestii došlo poté, co 30. ledna 1962 spatřil světlo světa prvorozený syn princ 'Abdallāh, budoucí jordánský král. V roce 1964 byli 'Aī Abū Nawwār, ar-Rimāwī a 'Abdallāh at-Tall (1918–1973) pozváni do vlasti z káhirského exilu. Po dvanácti letech byl propuštěn z vězení i generál Šādiq aš-Šara' a jmenován generálním ředitelem pasového úřadu.

Na scéně arabské politiky se král al-Ḥusajn iniciativně postavil na stranu Saúdské Arábie v podpoře monarchistů v Jemenu po převratu v září 1962. Když se však v listopadu 1962 pokusil poslat na pomoc jemenského imáma Muḥammada al-Badra (1926–1996) letku vojenských letadel, její velitel se dvěma piloty uprchl do Káhiry.

Baasistické převraty⁵ v Iráku a v Sýrii v únoru a březnu 1963 znamenaly pro jordánskou monarchii novou hrozbu, k níž přispívala i skutečnost, že palestinská mládež a intelektuálové se otevřeně stavěli proti jordánské monarchii. Po formálním

⁵ Baasistické hnutí vzniklo v Sýrii ve 40. letech 20. století a hlásalo myšlenku panarabismu, sjednocení všech Arabů ve společném státě (Gombár – Pecha 2009, s. 444–465, 473–478).

vyhlášení obnovené Sjednocené arabské republiky ze 17. dubna 1963 vypukly v jordánských městech rozsáhlé nepokoje. Po zásahu armády v Jeruzalémě a Nābulusu 20. dubna 1963, jenž si vyžádal 6 mrtvých a 30 raněných, král jmenoval do čela úřednické vlády svého prastrýce aš-Šarífa Ḥusajna bin Nāšira (1902–1982). Přesto zámožní Palestinci oceňovali stabilitu, kterou hāšimovský režim přinášel. Spojené státy vydaly 22. dubna prohlášení, že další existence Jordánska jako „*samostatného státu*“ je důležitá pro stabilitu na Blízkém východě, avšak nezmínily explicitně „*hāšimovské království*“. Teprve v červnu se vrátily ke konzervativnějšímu postoji, podle něhož „*režim krále al-Ḥusajna zřejmě představuje nejlepší naději pro stabilitu Jordánska*“ (Dann 1989, s. 131–133). Zahraničně politické postoje ‘Ammānu se poté začaly měnit. V srpnu 1963 Jordánsko navázalo diplomatické styky se Sovětským svazem. Vedlejším produktem jordánské dubnové krize 1963 byla reakce izraelského generálního štábu, jenž vypracoval plán na obsazení západního břehu Jordánu. Král al-Ḥusajn se setkal s izraelským představitelem Ja’kovem Herzogem (1921–1972) v Londýně v září 1963, v květnu a prosinci 1964 a pak v Paříži v září 1965, kde jednal o citlivé otázce vod řeky Jordánu a Jarmūku (Sorby 2018, s. 384–384, 389, 392, 505). Tato otázka byla zvláště důležitá, neboť odklon vody na zavlažování Izraele by měl katastrofální důsledky pro jordánské zemědělství.

V lednu 1964 se král al-Ḥusajn zúčastnil káhirské konference hlav arabských států, svolané egyptským prezidentem ‘Abd an-Nāširem, která se zavázala překonat všechny rozpory tváří v tvář před izraelským nebezpečím a organizovat „*palestinský arabský lid, aby mohl splnit svou roli při osvobození své země a určení jejího osudu*“ (Chūrī 1988, s. 209). Král al-Ḥusajn posléze začal usilovat o dobré vztahy s prezidentem ‘Abd an-Nāširem a diplomatické vztahy mezi oběma zeměmi byly obnoveny. V červenci 1964 uznal republikánský režim v Jemenu a nabídl zprostředkování v jemenské občanské válce. V srpnu 1965 došlo k úpravě hranic se Saúdskou Arábií tak, že jordánské území bylo rozšířeno jižně od přístavu ‘Aqaba výměnou za pouštní oblasti poblíž údolí Wādī as-Sirḥān. Komplikovaná vnitropolitická situace přiměla krále, aby 1. dubna 1965 změnil následnictví. Namísto svého tříletého syna prince ‘Abdallāha byl následníkem trůnu jmenován králův nejmladší bratr princ al-Ḥasan bin Ṭalāl (*1947).

Mezitím se zaktivizovalo palestinské národní hnutí. Roku 1959 příslušníci palestinské diaspory v Zálivu z řad absolventů univerzit v Káhiře a Bejrútu založili organizaci *Fath*. Název vznikl z přehození začátečních písmen Palestinské hnutí národního osvobození (*Ḥarakat at-tḥhūr al-wṭanī al-filasṭīnī*). V čele stál stavební inženýr Jāsir ‘Arafāt (1929–2004), známý též jako Abū ‘Ammār, vlastním jménem Muḥammad ‘Abd ar-Ra’úf al-Qudwa al-Ḥusajní. Narodil se v Káhiře v prominentní palestinské rodině původem z Ghazzy. Na Káhirské univerzitě byl předsedou Všeobecného svazu palestinských studentů, v letech 1957–1960 pracoval v Kuvajtu.

Ozbrojená odnož *al-'Āsifa* (Bouře) provedla první bojovou akci 1. ledna 1965. V Sýrii vznikla roku 1961 Palestinská fronta osvobození (*Džabhat at-tħħūr al-filasťinīja*), v jejímž čele stál Aħmad Džibrīl (*1938). Za pomoci syrské strany Baas vznikla v září 1966 Avantgarda lidové osvobozenecké války (*Taāá'i' ħarb at-taħrīr aš-ša'bīja*), známá jako *aš-Šā'īqa* (Blesk). V čele stál Zuhajr Muħsin (1936–1979).

Prvotní iniciativa k oživení aktivit palestinského hnutí odporu vzešla roku 1959 paradoxně od iráckého diktátora Qāsima, jenž navrhl vytvoření svrchovaného palestinského státu, který by zahrnul celé území bývalého britského mandátu s tím, že prvním krokem by bylo jeho zřízení státu na Západním břehu a v pásmu Ghazzy (Dann 1989, s. 109, Pappé 2004, s. 164). Tak se palestinská otázka ocitla na jednání Rady Ligy arabských států v Káhiře v únoru 1959. Do čela oficiální palestinské reprezentace se postupně dostal Dr. Aħmad aš-Šuqajrī (1907–1980). Tento palestinský právník pocházel z 'Akky, studoval na univerzitě Cambridge, politicky byl spojen s Ĥādždžem Amīnem al-Ĥusajnīm a od roku 1946 byl členem Nejvyššího arabského výboru. V září 1963 se stal zástupcem Palestiny v Lize arabských států.

Na základě usnesení káhirského summitu z 13. ledna 1964 se dne 28. května 1964 sešla v hotelu Intercontinental v Jeruzalémě první Palestinská národní rada (*Al-madžlis al-waťanī al-filasťinī*) za účasti 422 delegátů. Byla přijata Palestinská národní charta (*Al-mīthāq al-waťanī al-filasťinī*), jež definovala Palestinu jako nedělitelný celek. Dne 2. června 1964 pak byla v Jeruzalémě založena Organizace pro osvobození Palestiny (OOP, *Munazzamat at-taħrīr al-filasťinīja*), jejímž předsedou se stal Aħmad aš-Šuqajrī. Vztahy krále al-Ĥusajna k palestinskému národnímu hnutí byly velmi delikátní, neboť se nehodlal vzdát své svrchovanosti nad územím jordánské monarchie na obou březích řeky Jordán. Pokud jde o vznik Organizace pro osvobození Palestiny, al-Ĥusajn jej podpořil osobní účastí na ustavujícím kongresu, avšak podmiňoval působení OOP spoluprací s Jordánskem a přísnou kontrolou její vojenské činnosti. Obával se totiž, že by aktivity OOP mohly ohrozit bezpečnost Jordánska ze strany Izraele. Ve snaze čelit ambicím výstředního aš-Šuqajrīho, jenž prohlásil OOP za „*revoluční organizaci*“, nechal král al-Ĥusajn v září 1965 uzavřít kanceláře OOP v Jeruzalémě a aš-Šuqajrī se musel přesunout do Ghazzy. Král poté pozval do Jordánska konkurenční organizaci *Fatħ*, která pak mezi červnem a říjnem 1966 provedla 14 operací proti Izraeli z jordánského území.

Jordánsko bylo nevyhnutelně vtaženo do arabsko-izraelského konfliktu. Dne 13. listopadu 1966 došlo k izraelskému odvetnému útoku na vesnici as-Sammūf v oblasti Hebronu, což se stalo předehrou šestidenní války. Angažovanost krále al-Ĥusajna v konfliktu vyvrcholila 28. května 1967 vstupem Jordánska do třístranné aliance s Egyptem a Sýrií a uzavřením egyptsko-jordánské obranné dohody 30. května. Aš-Šuqajrī se vrátil z Káhiry do 'Ammānu al-Ĥusajnovým letadlem.

5 NÁSLEDKY ŠESTIDENNÍ VÁLKY A JORDÁNSKÁ OBČANSKÁ VÁLKA 1970–1971

Vlastní šestidenní arabsko-izraelská válka proběhla ve dnech 5. až 10. června 1967 a skončila katastrofální porážkou arabských armád. Bojové operace byly zahájeny v pondělí 5. června 8.45 hod. káhirskeho času mohutným leteckým úderem, který během tří hodin zničil většinu egyptských letadel na zemi. Do večera bylo zničeno také jordánské letectvo a silně oslabeno syrské letectvo. Na jordánské frontě v 11.00 překročila jordánská armáda linii příměří a obsadila sídlo komise OSN. Nejvýznamnější bojovou událostí se stala bitva o Jeruzalém, zahájená 5. června ve 23.00 izraelskou dělostřeleckou přípravou. Hlavní útok na staré město začal 7. června v 8.30. Jordánská vojska, která zůstala bez posil, se stahovala z města. Izraelští vojáci dorazili ke Zdi nářků v 10.00 hodin. Mezitím probíhaly boje na Západním břehu Jordánu. Izraelské jednotky 5. června v 17.00 překročily na severu linii příměří směrem na město Džanīn, Nābulus byl ovládnut 6. června večer. Dne 7. června pak izraelské jednotky postupovaly k třem mostům přes řeku Jordán a záhy byl obsazen celý Západní břeh. Téhož dne ve 20.00 Jordánsko i Izrael přijaly výzvu OSN k uzavření příměří (Herzog 2004, s. 211–229). Na egyptské frontě 8. června Izraelci dorazili k Suezskému průplavu. Poté ve dnech 9. a 10. června následovaly úspěchy na syrské frontě obsazením Golanských výšin. Válka skončila 10. června v 18.30 izraelského času.

Arabské státy svolaly ve dnech 29. srpna až 1. září 1967 do Chartúmu čtvrtou konferenci hlav arabských států, jež vyhlásila nepružný a dogmatický arabský princip „trojí negace“, známý jako „*ani mír, ani jednání, ani uznání Izraele.*“ Dalším významným diplomatickým krokem bylo schválení rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 242 z 22. listopadu 1967, jež poskytovala právní základ k řešení konfliktu. Dokument měl kompromisní charakter, objevily se nejasnosti a nedostatečná určitost formulací anglického textu. Rezoluci přijaly Egypt, Jordánsko a Izrael. Syřané a Palestinci rezoluci odmítly z důvodu redukce palestinské otázky na problém uprchlíků (*Dokumenty* 1977, s. 527–528, 530).

Po prohrané šestidenní válce se palestinské národní hnutí radikalizovalo (Landa 2016, s. 125–133). Vůdcové palestinských organizací, jejichž role v průběhu šestidenní války byla mizivá, dali najevo, že hodlají převzít zodpovědnost za osvobození Palestiny jakožto představitelé palestinského odboje (*muqāwama*) či palestinské revoluce (*thawra*) (Sorby 2018, s. 741). V prosinci 1967 na základě Hnutí arabských nacionalistů, které se po neúspěchu panarabské myšlenky přiklonilo k svérázně interpretovanému marxismu, vznikla v Damašku Lidová fronta osvobození Palestiny (LFOP, *Al-džabha aš-ša'bīja li-tahrīr Filasṭīn*). Vůdcem se stal „asijský marxista-leninista“ Dr. Džūrđž Ḥabaš, jenž za hlavního nepřítele považoval imperialismus a hlásil se k ozbrojeným akcím a terorismu. V roce 1968 se od LFOP odštěpila Lidová fronta osvobození Palestiny – všeobecné velitelství (LFOP – VV,

Al-džabha aš-ša'bīja li-tahrīr Filasṭīn - al-qijāda al-'amma), jejímž vůdcem se stal Aḥmad Džibrīl. V únoru 1969 se z LFOP vyčlenila také Lidová demokratická fronta osvobození Palestiny (LDFOP, *Al-džabha aš-ša'bīja ad-dímuqrāṭīja li-tahrīr Filasṭīn*), jejímž vůdcem byl Nājif Ḥawátma (*1938), jordánský křesťan z as-Saltu. V dubnu 1969 byla iráckými baasisty založena Arabská osvobozenecská fronta (*Džabhat at-tahrīr al-'arabīja*), v čele stál 'Abd al-Wahháb al-Kajjālī (1938–1981).

Zároveň se upevnilo postavení organizace *Fath*, která se roku 1967 připojila k Organizaci pro osvobození Palestiny a stala se největší frakcí ve Výkonném výboru OOP. V prosinci 1967 byl aš-Šuqajrī donucen odstoupit, do čela OOP byl nejprve zvolen Jaḥjā Ḥammūda (1908–2006). Prestiž palestinského hnutí odporu vzrostla po bitvě u al-Karāmy 21. března 1968. Izraelská jednotka o síle 15 tisíc mužů překročila řeku Jordán a zaútočila na opevněný tábor organizace *Fath*. Zasáhla jordánská armáda a izraelští vojáci se odpoledne začali stahovat. Palestinci však připisovali vítězství zejména bojovníkům (*fidā'ijūn*) organizace *Fath* (Sorby 2018, s. 742–744). Od 4. února 1969 nastoupil do čela Organizace pro osvobození Palestiny Jāsir 'Arafāt.

Král al-Ḥusajn počátkem dubna 1968 v Káhiře jednal s egyptským prezidentem a v květnu 1968 v Londýně s izraelským ministrem zahraničí Abba Ebanem (1915–2002). Ten dal najevo, že mírová smlouva bude podepsána, až Jordánsko postoupí Izraeli část Západního břehu a východní Jeruzalém (Shlaim 2008, s.279–280). K dalšímu setkání došlo v září 1968 opět v Londýně. V březnu 1969 jordánský král navštívil Washington, kde se setkal s novým americkým prezidentem Richardem Nixonem (1913–1993). Spojené státy následně přišly s diplomatickou iniciativou, známou jako Rogersův plán, který byl připraven již 9. prosince 1969 a opět se objevil v červnu 1970 jako „druhý“ Rogersův plán. Podle něho měly být zastaveny válečné akce, aby byla vytvořena klidná atmosféra pro jednání na základě rezoluce RB č. 242. Dne 23. července 1970 egyptský prezident 'Abd an-Nāšir plán veřejně přijal. Po dvou dnech se připojilo rovněž Jordánsko a po dvou týdnech také Izrael. Proti Rogersovu plánu se postavila Sýrie a zejména Palestinci (Smith 2001, s. 313–318). V Káhiře následně bylo 29. července 1970 zastaveno vysílání palestinské rozhlasové stanice *Ṣawt al-'Arab* (Hlas Arabů).

Po bitvě u al-Karāmy začali z Libanonu a Sýrie do Jordánska přicházet další palestinští bojovníci, kteří záhy destabilizovali bezpečnostní situaci v zemi a stali se „státem ve státě“. Radikální složky palestinského hnutí odporu, zejména LFOP v čele s Ḥabašem, hlásaly tezi, že „*cesta do Tel Avivu vede přes 'Ammān*“ (Kerr 1971, s. 143). V únoru 1970 jordánský ministr vnitra vydal zákaz nošení zbraní ve městech a nařídil registraci všech vozidel. Bezpečnostní situace se však nadále zhoršovala a počátkem července došlo k vážným střetům mezi jordánskou armádou a palestinskými partyzány. Rogersův plán tento vývoj urychlil. Dne 1. září palestinští ozbrojenci zaútočili na krále a jeho doprovod při cestě na letiště.

Důsledkem radikalizace palestinských organizací byla jordánská občanská válka, proslulá jako „černé září“ (*ajlūl al-aswad*). Dne 6. září se Lidová fronta osvobození Palestiny pokusila o únos čtyř letadel s rukojmími a požadovala propuštění palestinských bojovníků z věznic v Izraeli a Západní Evropě. Dvě unesená letadla přistála na letišti Dawson Field u města az-Zarqā', zatímco třetí letadlo dorazilo do Káhiry a po vystoupení cestujících bylo vyhozeno do povětří. Čtvrtý pokus byl zmařen v Londýně. Dne 9. září na letišti Dawson Field přistálo čtvrté letadlo s pasažéry. K požadavkům se připojila též organizaci *Fath*. Nakonec byla rukojmí 12. září propuštěna a všechny tři stroje vyhozeny do vzduchu. Dne 15. září palestínští partyzáni ovládli město Irbid, kde vyhlásili lidovou vládu (Lunt 1989, s. 131–133; Sorby 2018, s. 753–754).

Dne 16. září král al-Ḥusajn vyhlásil mimořádný stav, vojenskou vládu sestavil generál palestinského původu Muḥammad Dāwūd al-‘Abbāsī (1914–1992) a vrchním velitelem byl jmenován maršál Ḥābis al-Madžālī. Následujícího dne armáda vstoupila do hlavního města a následovalo 9 dní bojů, kdy 25 000 palestinských ozbrojenců stálo proti 60 až 75 tisícům jordánských vojáků. Ztráty činily 3650 mrtvých a 11 500 zraněných Palestinců, jordánské ztráty činily 537 mrtvých (Kerr 1971, s. 150). Jordánští zpravodajci odhadovali celkový počet partyzánů na 52 000. Irácké jednotky o síle 25 tisíc mužů nezasáhly (Lunt 1989, s. 135). Dne 20. září 1970 byly přes jordánskou hranici poblíž Irbidu poslány syrsko-palestinské pozemní jednotky. Armáda vedená generálem Ḥāfiẓem al-Asadem (1930–2000) s tímto postupem zásadně nesouhlasila, a proto tankům nebyla poskytnuta podpora syrského letectva. Důsledkem bylo, že syrské jednotky utrpěly od jordánské armády porážku (Lunt 1989, s. 139–141; Dallas 1999, s. 137–138; Shlaim 2008, s. 323–330).

Egyptský prezident ‘Abd an-Nāšir vynaložil obrovské úsilí k řešení jordánského konfliktu. Byla vedena jednání v Káhiře, která byla uzavřena 25. září dohodou mezi králem al-Ḥusajnem a palestinským vůdcem ‘Arafātem. Usmiřujícím gestem krále bylo 26. září jmenování nového předsedy prozatímní vlády, jímž se stal Aḥmad Ṭūqān (1903–1981), jordánský politik palestinského původu. Dohoda o příměří byla mezitím ještě upřesňována a podepsána 27. září 1970. Tím skončila první etapa jordánské občanské války. Egyptský prezident ‘Abd an-Nāšir však byl zcela vyčerpán a po infarktu náhle odpoledne 28. září 1970 zemřel.

Po uklidnění situace král al-Ḥusajn 28. října 1970 jmenoval předsedou vlády Waḥfī at-Talla. Tento politik byl původně velkým sympatizantem Palestinců. Po roce 1968 však dospěl k závěru, že palestinské organizace odporu zneužívají jordánské pohostinnosti. Přestože byl založením liberál, postavil se do čela kabinetu, který zcela zlikvidoval politickou a organizační základnu palestinského hnutí odporu na území Jordánska.

Dne 13. října 1970 byla podepsána další dohoda s Jāsirem ‘Arafātem, která potvrdila královi kontrolu nad svým státem. Palestiňští partyzáni byli vyzváni, aby zlikvidovali své základny, bylo jim zakázáno nosit zbraně a objevovat se v uniformách na veřejnosti. Pouze v ‘Ammānu bylo dovoleno vůdcům palestinských organizací ponechat si ozbrojenou ochranu. Zároveň byla vyhlášena amnestie, která umožnila propuštění všech zajatých palestinských bojovníků a návrat Ḥabaše a Ḥawātmy do Jordánska, pokud budou jednat v rámci Organizace pro osvobození Palestiny.

Oba vůdcové však obnovili své útoky proti jordánskému režimu. Následovala druhá etapa jordánské občanské války. V březnu 1971 zahájila jordánská armáda ofenzívu proti zbývajícím palestinským bojovníkům a vytlačila je z Irbidu. Dne 6. dubna 1971 král al-Ḥusajn nařídil Organizaci pro osvobození Palestiny, aby odsunula ozbrojené partyzány z ‘Ammānu a rozmístila je v lesnatých pahorcích mezi Džarašem a ‘Adžlūnem. Palestinské bojůvky však z nových pozic pokračovaly v útocích na hlídky jordánské armády.

Dne 13. července 1971 zahájila jordánská armáda konečný útok proti partyzánům v ‘Adžlūnské pahorkatině. Ofenzíva byla ukončena 18. července (Lunt 1989, s. 149). Množství palestinských bojovníků padlo v boji, další část uprchla. Bylo zajato kolem 2000 Palestinců, jimž pak bylo umožněno odejít do Sýrie. Asi 200 bojovníků přešlo řeku Jordán a vzdalo se Izraelcům. Následujícího dne Organizace pro osvobození Palestiny přestala v Jordánsku existovat a přesunula se do Libanonu. Hāšimovská monarchie obnovila svou plnou svrchovanost nad východním břehem Jordánu.

Premiér Wašfī at-Tall dopltil na vyhnání palestinských organizací z Jordánska svým životem. Dne 21. listopadu 1971 byl v Káhiře před hotelem Sheraton zavražděn komandem palestinské teroristické Organizace Černé září (*Munazzamat ajlūl al-aswad*). O měsíc později jordánský velvyslanec v Londýně Zajd ar-Rifā‘ī (*1936) o vlasek unikl smrti, když se jeho automobil dostal do husté palby z automatických zbraní.

6 ZÁVĚR

Předložená studie analyzovala vnější faktory a mechanismy, jež vedly k destabilizaci jordánské monarchie v prvním období vlády krále al-Ḥusajna v letech 1953–1971. Jordánsko se záhy dostalo do orbitu arabské politiky, kterou formoval egyptský prezident ‘Abd an-Nāšir. Ukončení britské okupace Egypta, suezská krize a válka v říjnu 1956, sjednocení Egypta a Sýrie v únoru 1958, jakož i svržení monarchie v Iráku v červenci 1958 inspirovaly jordánské politiky a důstojníky a vedly k destabilizaci monarchie. K další destabilizaci došlo v souvislosti s aktivizací palestinského národního hnutí. Jordánsko bylo nevyhnutelně zataženo do šestidenní války v červnu 1967, jež skončila izraelskou okupací Západního břehu Jordánu.

Radikální složky palestinského hnutí odporu vytvářením „státu ve státě“ ohrožily územní celistvost Jordánska i monarchii samotnou. Střet mezi palestinskými partyzány a jordánskou armádou vyvrcholil v jordánské občanské válce v září 1970 a v červenci 1971, jež skončila odchodem Organizace pro osvobození Palestiny do Libanonu. Hāšimovská monarchie tak obnovila svou plnou svrchovanost nad východním břehem Jordánu.

Král al-Ḥusajn se i po vyhnání Organizace pro osvobození Palestiny z Jordánska snažil o smířlivá gesta vůči Palestincům. Vážným problémem zůstávala otázka Západního břehu. Z hlediska mezinárodního práva se jednalo o jordánské území okupované Izraelem, a tudíž palestinští Arabové ze Západního břehu zůstávali nadále jordánskými občany. Organizace pro osvobození Palestiny v listopadu 1973 posílila svou pozici, když byla arabskými státy uznána za *"jediného zákonného představitele palestinského lidu"*. Po vyhnání palestinského vedení z Bejrútu v srpnu 1982 obnovili palestinští představitelé kontakty s jordánským králem. V únoru 1985 palestinský vůdce 'Arafāt nabídl králi 'Ammánskou dohodu, která potvrzovala princip konfederace. Dohodu však odmítly radikální palestinské organizace a diskuse mezi Palestinci a Jordánskem byly ukončeny v únoru 1986. Po vypuknutí první *intifādy* v prosinci 1987 král al-Ḥusajn akci Palestinců oficiálně podpořil. Nakonec se 31. července 1988 vzdal nároků Jordánska na Západní břeh.

Vnitropolitická situace v Jordánsku vykazovala nebývalou stabilitu. Daní ovšem bylo potlačení parlamentarismu v letech 1974–1988. Teprve formální ukončení jordánské nároku na Západní břeh umožnilo králi obnovit parlamentní život v zemi a na jaře 1991 byla schválena Národní charta. Hāšimovská monarchie se soustředila na hospodářský rozvoj vlastního zajordánské území a prožívala boom v době irácko-iránského konfliktu 1980–1988. V krizi a válce v Zálivu 1990–1991 se Jordánsko snažilo prostředkovat. Po skončení války se však připojilo k mezinárodním sankcím proti Iráku a v době embarga ekonomicky profitovalo jako tranzitní země do Iráku.

Král al-Ḥusajn se výrazným způsobem zasadil o přijetí izraelsko-jordánské mírové smlouvy podepsané 26. října 1994. Zemřel dne 7. února 1999. Králův bratr korunní princ al-Ḥasan byl krátce před jeho smrtí zbaven následnictví a na trůn usedl al-Ḥusajnův nejstarší syn jako král 'Abdallāh II. Jordánsko z roku 1999 bylo stabilním a vcelku prosperujícím arabským státem, jenž si uchoval trvalé místo na mapě Blízkého východu.

Problematika destabilizace arabských států v důsledku vnějších faktorů a mechanismů je stále vysoce aktuální i v dnešních mezinárodně politických vztazích na Blízkém východě, o čemž v poslední době svědčí zejména destabilizace Libye po svržení diktatury al-Qadhāfīho a občanská válka v Sýrii za vlády prezidenta Baššāra al-Asada.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. BAREŠ, L. – VESELÝ, R. – GOMBÁR, E. (2009): *Dějiny Egypta*. Praha: Nakladatelství LN, 2009. 832 s. ISBN 978-80-7106-971-3.
1. DALLAS, R. (1999): *King Hussein. A Life on the Edge*. London: Profile Books, 1999. ISBN 1-86197-147-8.
2. DANN, U. (1989): *King Hussein and the Challenge of Arab Radicalism. Jordan, 1955–1967*. Oxford: Oxford UP, 1989. ISBN 0-19-507134-4.
3. *Dokumenty k otázce Blízkého a Středního východu* (1963). Praha: MZV, 1963.
4. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. III* (1977). Praha: Svoboda, 1977.
5. GOMBÁR, E. – PECHA, L. (2013): *Dějiny Iráku*. Praha: Nakladatelství LN, 2013. ISBN 978-80-7422-249-8.
6. GOMBÁR, E. (2002): Islamistické organizace v Sýrii, Jordánsku a Libanonu. In: *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 3, s. 84-97.
7. GOMBÁR, E. (2004): *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0895-2.
8. GOMBÁR, E. (2018): Jordánská monarchie ve stínu Britského impéria: éra krále 'Abdalláha I. In: *Mezinárodní vztahy*, 2018, roč. 16, č. 3, s. 271-291.
9. HERZOG, Ch. (2004): *Arabsko-izraelské války*. Praha: Nakladatelství LN 2004. ISBN 978-80-7106-954-6.
10. HUREWITZ, J. C. (1956): *Diplomacy in the Near and Middle East. Volume II: A Documentary Record 1914–1956*. Princeton: Van Nostrand, 1956.
11. CHŮRĪ, J. (1988): *Mašārī' al-waḥda al-'arabīja 1913–1987: wathā'iq* (Projekty arabské jednoty 1913–1987: dokumenty). Bajrūt: Markaz dirāsāt al-waḥda al-'arabīja, 1988.
12. KERR, M. (1971): *The Arab Cold War. Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals 1958–1970*. Oxford: Oxford UP, 1971. ISBN 0-19-501475-8.
13. LANDA, R. G. (2016): *Istorija Jordanii XX vek*. Moskva: Nauka, 2016. ISBN 978-5-89282-631-0.
14. LUNT, J. (1989): *Hussein of Jordan. A Political Biography*. London: Macmillan, 1989. ISBN 0-688-06498-1.
15. PAPPE, I. (2004): *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*. Cambridge: Cambridge UP, 2004. ISBN 0-521-55632-5.
16. ROBINS, Ph. (2004): *A History of Jordan*. Cambridge: Cambridge UP, 2004. ISBN 0-521-59895-8.
17. SALIBI, K. (1993): *The Modern History of Jordan*. London: I. B. Tauris, 1993. ISBN 1-85043-610-X.
18. SHEMESH, M. (1988): *The Palestinian Entity 1959–1974: Arab Politics and the PLO*. London: Frank Cass, 1988. ISBN 0-7146-3281-3.
19. SHLAIM, A. (2008): *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*. London: Allen Lane, 2007. ISBN 1400078288.
20. SMITH, Ch. (2001): *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martins, 2001. ISBN 0333914422.

21. SORBY, K. R. (2005): *Arabský východ (1945–1958)*. Bratislava: VEDA, 2005. ISBN 80-89104-77-0.
22. SORBY, K. R. (2018): *Arabský východ (1958–1970)*. Bratislava: VEDA, 2018. ISBN 978-80-89607-65-5.
23. WANNER, J. (2011): *Ve stínu studené války. Střední východ v letech Eisenhowerovy doktríny 1956–1960*. Praha: Nakladatelství LN, 2011. ISBN 978-80-7422-094-4.
24. WRÓBLEWSKI, B. (2018): John Bagot – A Friend of Arabs or Agent of Imperialism? In: *Rocznik orientalistyczny*, 2018, roč. 82. č. 1, s. 26-54.